

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA REPERTUAR TANLASH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING METODIK ASOSLARI

D. Azizova

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi va san'at yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarida repertuar tanlash kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Musiqa ta'limi jarayonida repertuarni to'g'ri tanlash o'quvchilarning yosh, psixologik, vokal-ijrochilik imkoniyatlari, musiqiy tayyorgarligi va estetik ehtiyojlarini hisobga olishni talab etishi asoslangan. Shuningdek, repertuar tanlash kompetensiyasining mazmuni, tarkibiy komponentlari, shakllantirish bosqichlari, metodlari hamda samarali pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilingan. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini milliy va jahon musiqa merosi namunalaridan pedagogik maqsadda foydalanishga tayyorlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, repertuar, repertuar tanlash, kompetensiya, ijrochilik, musiqiy did, pedagogik maqsad, milliy musiqa merosi, metodika.

KIRISH

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim tizimida musiqa ta'limining mazmunini takomillashtirish, o'quvchilarning musiqiy-estetik dunyoqarashini kengaytirish va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda o'qituvchining kasbiy kompetentligiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyati ko'plab tarkibiy jihatlarni qamrab oladi. Jumladan, musiqiy asarni tinglash va tahlil qilish, vokal va cholg'u ijrochiligi, darsni loyihalash, o'quvchilar bilan pedagogik muloqot o'rnatish, ta'lim texnologiyalaridan foydalanish hamda o'quvchilarning imkoniyatlariga mos repertuarni tanlash ana shunday muhim kompetensiyalar sirasiga kiradi. Musiqa ta'limining mazmuni va samaradorligi ko'p jihatdan darsda foydalaniladigan repertuarning sifatiga bog'liq. Repertuar o'quvchining musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, uning estetik didi, milliy musiqiy tafakkuri, ijodiy tasavvuri va ma'naviy dunyosining shakllanishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli musiqa o'qituvchisi repertuarni tasodifiy emas, balki aniq pedagogik, psixologik, musiqiy va metodik mezonlar asosida tanlay olishi zarur. Bo'lajak musiqa o'qituvchisida repertuar tanlash kompetensiyasini shakllantirish oliy ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Talaba kelajakdagi pedagogik faoliyatida turli yoshdagi, turli musiqiy tayyorgarlikka ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlaydi. Shu bois u bitta musiqiy asarning badiiy qiymatini baholash bilan cheklanmasdan, mazkur asarning muayyan yoshdagi

o‘quvchiga mosligi, ijro murakkabligi, tarbiyaviy imkoniyati va dars maqsadiga muvofiqligini ham aniqlay olishi kerak.

Repertuar tanlash kompetensiyasi - bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining ta’lim maqsadi, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlari, musiqiy tayyorgarligi hamda ijrochilik imkoniyatlarini hisobga olgan holda tegishli musiqiy asarlarni izlash, tahlil qilish, baholash, tanlash va pedagogik jarayonga moslashtirish qobiliyatidir.

Mazkur kompetensiya bir nechta o‘zaro bog‘liq bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘z ichiga oladi. Jumladan:

- musiqiy repertuar haqida nazariy bilimga ega bo‘lish;
- turli janr va uslubdagi asarlarni farqlash;
- musiqiy asarning badiiy qiymatini baholash;
- asarning texnik murakkabligini aniqlash;
- o‘quvchining yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish;
- vokal yoki cholg‘u imkoniyatlarini baholash;
- repertuarining tarbiyaviy imkoniyatlarini aniqlash;
- milliy va jahon musiqa merosidan maqsadli foydalanish;
- zamonaviy musiqa repertuarini pedagogik jihatdan tahlil qilish;
- tanlangan asarni ta’lim maqsadiga moslashtirish.

Demak, repertuar tanlash kompetensiyasi oddiy “asar tanlash” jarayoni emas, balki musiqiy-pedagogik qaror qabul qilish jarayonidir.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida repertuar tanlash kompetensiyasini quyidagi komponentlar asosida tavsiflash mumkin.

1. Motivatsion-qadriyatli komponent.

Mazkur komponent bo‘lajak o‘qituvchining musiqa san’atiga, milliy musiqiy merosga va o‘quvchilarning musiqiy rivojlanishiga bo‘lgan qiziqishini ifodalaydi. Talaba repertuar tanlashning pedagogik ahamiyatini anglaydi.

2. Kognitiv komponent.

Bu komponent musiqiy janrlar, uslublar, bastakorlar ijodi, milliy musiqa merosi, vokal va cholg‘u repertuari hamda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari haqidagi bilimlarni qamrab oladi.

3. Analitik-baholovchi komponent.

Talaba musiqiy asarni mazmuni, shakli, janri, tempi, ritmi, lad-tonalligi, diapazoni, texnik murakkabligi va badiiy xususiyatlari asosida tahlil qiladi.

4. Amaliy-ijrochilik komponenti.

Tanlangan repertuarni ijro etish, uning murakkablik darajasini amaliy jihatdan sinab ko‘rish va zarur hollarda o‘quvchining imkoniyatiga moslashtirish qobiliyatini anglatadi.

5. Refleksiv komponent.

Bo‘lajak o‘qituvchi tanlagan repertuarining ta’limiy natijasini tahlil qiladi, o‘z tanlovini baholaydi va kelgusidagi repertuar tanlash faoliyatini takomillashtiradi.

Repertuar tanlashning asosiy mezonlari

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi repertuar tanlashda bir qator mezonlarga amal qilishi lozim.

Birinchi mezon - yoshga moslik. Asarning mazmuni va ijro xususiyatlari o‘quvchining yoshiga mos bo‘lishi kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun sodda melodik tuzilishga ega, qisqa va obrazli asarlar tanlansa, yuqori sinflarda murakkabroq musiqiy shakl va mazmunga ega asarlardan foydalanish mumkin.

Ikkinchi mezon - ijrochilik imkoniyati. Repertuar o‘quvchining ovoz diapazoni, texnik imkoniyati, musiqiy eshitishi va ijrochilik tajribasiga mos bo‘lishi zarur.

Uchinchi mezon - badiiy-estetik qiymat. Tanlangan asar yuqori badiiy-estetik saviyaga ega bo‘lishi, o‘quvchida go‘zallikni anglash va musiqiy didni shakllantirishga xizmat qilishi kerak.

To‘rtinchi mezon - tarbiyaviy imkoniyat. Repertuar o‘quvchida vatanparvarlik, milliy qadriyatlarga hurmat, insonparvarlik, tabiatga e’tibor, do‘stlik va ezgulik kabi ijobiy sifatlarni shakllantirish imkoniyatiga ega bo‘lishi lozim.

Beshinchi mezon - metodik maqsadga muvofiqlik. Har bir asar darsning muayyan maqsadini amalga oshirishga xizmat qilishi kerak. Masalan, bir asar ritmni rivojlantirish uchun, boshqasi vokal texnikani takomillashtirish, yana biri musiqiy obrazni anglash uchun tanlanishi mumkin.

Oldinchi mezon - milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi. Repertuar tarkibida o‘zbek xalq musiqasi, maqom, folklor qo‘shiqlari, zamonaviy kompozitorlar ijodi bilan bir qatorda jahon musiqa merosining munosib namunalari ham o‘rin olishi maqsadga muvofiq.

Repertuar tanlash kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish talabalarning mustaqil fikrlashini kuchaytiradi.

“Musiqiy ekspert” metodida talabalar biror musiqiy asarni ekspert sifatida baholaydilar. Ular asarning janri, mazmuni, murakkabligi va pedagogik imkoniyatlarini aniqlaydilar.

“Repertuar laboratoriyasi” usulida talabalar turli musiqiy asarlarni guruhlariga ajratib, har bir yosh bosqichi uchun repertuar bankini shakllantiradilar.

“Tanlov asosida repertuar” metodida bir nechta asar taklif qilinadi va talabalar ma’lum mezonlar asosida eng maqbul asarni tanlaydilar.

“Bir asar - uch yosh guruhi” topshirig‘ida bitta asarning boshlang‘ich, o‘rta va yuqori sinf o‘quvchilari uchun qanday moslashtirilishi mumkinligi tahlil qilinadi.

“Pedagogik repertuar portfeli” orqali talaba o‘zi tanlagan asarlar, ularning tahlili va metodik tavsiyalarini tizimli ravishda jamlaydi.

Milliy musiqa repertuaridan foydalanish

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida repertuar tanlash kompetensiyasini shakllantirishda milliy musiqa merosiga alohida e’tibor qaratish lozim. O‘zbek xalq qo‘shiqlari, bolalar folklori, maqom namunalari, bastakorlik ijodi va zamonaviy musiqiy asarlar o‘quvchilarning milliy musiqiy tafakkurini shakllantirish uchun muhim manba hisoblanadi. Bunda asarni tanlashda uning milliy xususiyatlari bilan birga, o‘quvchilarning yoshiga mosligi va ijro imkoniyatlari ham hisobga olinadi. Masalan, boshlang‘ich sinflarda xalq qo‘shiqlarining sodda va obrazli namunalari, yuqori sinflarda esa murakkabroq mazmun va musiqiy tuzilishga ega asarlar tanlanishi mumkin. Maqom va an’anaviy musiqa namunalari o‘quv jarayoniga

kiritish esa o‘quvchilarning milliy musiqiy merosga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Bunda o‘qituvchi repertuari o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga mos holda soddalashtirishi yoki metodik jihatdan moslashtirishi mumkin.

XULOSA

Bo‘lajak musika o‘qituvchilarida repertuar tanlash kompetensiyasini shakllantirish zamonaviy musika ta’limining muhim metodik vazifalaridan biridir. Chunki o‘qituvchi tomonidan tanlangan repertuar o‘quvchilarning musiqiy rivojlanishi, ijrochilik imkoniyatlari, estetik didi, ijodiy tafakkuri va ma’naviy dunyosiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Repertuar tanlash kompetensiyasi bo‘lajak o‘qituvchidan musiqiy bilim, ijrochilik mahorati, pedagogik-psixologik tayyorgarlik, analitik fikrlash va refleksiv yondashuvni talab etadi. Shu sababli oliy ta’lim jarayonida talabalarni musiqiy asarlarni shunchaki o‘rganishga emas, balki ularni **pedagogik maqsad, yosh xususiyati, ijrochilik imkoniyati, badiiy-estetik qiymat va tarbiyaviy salohiyat** asosida tanlashga o‘rgatish muhimdir. Tadqiqot doirasida repertuar tanlash kompetensiyasining motivatsion-qadriyatli, kognitiv, analitik-baholovchi, amaliy-ijrochilik va refleksiv komponentlardan tashkil topishi asoslandi. Ushbu komponentlarning izchil rivojlantirilishi bo‘lajak musika o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi.

Repertuar tanlash kompetensiyasini shakllantirishda “repertuar laboratoriyasi”, “musiqiy ekspert”, “bir asar - uch yosh guruhi”, “pedagogik repertuar portfeli” kabi metodik yondashuvlardan foydalanish talabalarning mustaqil va ijodiy faoliyatini faollashtiradi. Ayniqsa, milliy musika merosi, maqom, folklor va zamonaviy musika namunalarini pedagogik mezonlar asosida tanlash bo‘lajak o‘qituvchilarning milliy va kasbiy kompetentligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, **repertuar tanlash kompetensiyasi bo‘lajak musika o‘qituvchisining kasbiy-pedagogik kompetentligini belgilovchi muhim tarkibiy komponentlardan biridir**. Uni oliy ta’lim jarayonida tizimli, amaliy va refleksiv yondashuv asosida shakllantirish kelajakdagi musika darslarining mazmuni va samaradorligini oshirishga, o‘quvchilarning mustaqil musiqiy faoliyati va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 29-oktabrdagi O‘RQ-576-son “**Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida**”gi Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi: <https://lex.uz/>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi PF-6097-son “**Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida**”gi Farmoni. <https://lex.uz/uz/doc-passport/-5073447>
3. O‘zbekiston Respublikasining “**Innovatsion faoliyat to‘g‘risida**”gi Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi: <https://lex.uz/>
4. Qobilova, E., I. Xaydarova, and R. Gulnora. "O ‘ZBEK XALQ AN’ANALARI-TARBIYA OMILI." *Scientific Approach to the Modern Education System* 3.26 (2024): 192-195.

5. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming a sense of love for the profession by teaching labor songs to 4th class students in music culture lessons." *Journal of Positive School Psychology* 7.2 (2023).
6. Azizxonova, M. va E. Qobilovalar. "YOSHLARNI MUSIKY MADANIYATI VA MAINAVYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIKY TABIYANING AHAMIYATI." *Sharq san'ati va madaniyati* 3.1 (2022): 51-57.
7. Bakirovna, Qobilova, et al. "THE ROLE OF A MUSIC TEACHER IN THE PROCESS OF EDUCATING CHILDREN'S MORAL FEELINGS." *International Journal of Early Childhood Special Education* 14.6 (2022).
8. Qobilova, Ezoz, Oygul Sobirova va Faxriddin Najmiddinov. "Musiqiy madaniyat va ma'naviyatni shakllantirishda musiqa ta'limining ahamiyati." *Academicia: Xalqaro ko'p tarmoqli tadqiqot jurnali* 11.1 (2021): 698-703.
9. Bakirovna, Q. E. "Theoretical And Methodological Basis Of Overcoming Contradictions In Modern Musical And Educational Practice." *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching* 1.1 (2021): 117-120.
10. Djumaboyeva, M. "FORMING THE QUALITY OF CREATIVITY IN STUDENTS BY TEACHING THE LIFE AND WORK OF COMPOSER SULAYMON YUDAKOV." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036 12.02 (2023): 30-33.
11. Djumaboyeva, M. "Activities Specific To Music Lessons And Requirements For The Teacher In Using Them As A Means Of Education." *Journal of Positive School Psychology* (2023): 877-880.
12. Bakirovna, Qobilova, et al. "THE ROLE OF A MUSIC TEACHER IN THE PROCESS OF EDUCATING CHILDREN'S MORAL FEELINGS." *International Journal of Early Childhood Special Education* 14.6 (2022).
13. Djumaboyeva, M. "PEDAGOGICAL SKILLS OF MUSIC TEACHERS." *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research* 4 (2024): 150-154.
14. Rasulova, H. N. "Pedagogical opportunities of applying clil technology in music education." (2025).